

AVUSTURYA OKULU-LANGE TARTIŞMASI VE MEKANİZMA TASARIMI TEORİSİ

Serçin ŞAHİN

Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü

Dr.

E-posta: sercinsahin@hotmail.com

Ercan EREN

Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü

Prof.Dr.

E-posta: eren@yildiz.edu.tr

Özet

L. von Mises'in 1920'li yıllarda yayınlanan çalışmalarında sosyalizmde ne suretle olursa olsun iktisadi etkinliğin sağlanamayacağını öne sürmesinin ardından, bu iddiası 1930'lu yıllarda –özellikle neo-klasik iktisatçılar ve Avusturya Okulu arasında- yoğun biçimde tartışılmaya başlamıştır.

Mises ve Hayek, iktisadi etkinliğin ancak piyasa sürecinde iktisadi ajanların sahip olduğu kısmi bilgilerin uyumlaştırılması aracılığıyla gerçekleşeceğini söylerken, Oskar Lange, bir merkezi planlama kurulu aracılığıyla piyasa sosyalizminde iktisadi etkinliğin, gelir bölüşümü adaleti ile birlikte sağlanabileceğini iddia eder.

Bu çalışmada, mekanizma tasarımı teorisinin ortaya çıkmasında Avusturya Okulu-Lange tartışmasının etkileri ve mekanizma tasarımı bu tartışmaya getirmiş olduğu boyutlar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mekanizma tasarımı teorisi, Oskar Lange, Avusturya Okulu

Alan Tanımı: Mekanizma Tasarımı Teorisi, İktisat Metodolojisi, İktisat Tarihi

AUSTRIAN SCHOOL OF ECONOMICS-O.LANGE DEBATE AND MECHANISM DESIGN THEORY

Abstract

After L.von Mises asserted in the 1920's that it is not possible to achieve economic efficiency in socialism, his this assertion had started to be debated intensively between the neo-classic and Austrian economists.

Mises and Hayek suggested that economic efficiency can only be achieved through the coordination of partial information of economic agents via market process. On the other hand, O.Lange suggested that economic efficiency can also be achieved in market socialism via a central planning board, together with justice in income distribution.

In this study, the effect of Austrian School of Economics-O.Lange debate on the invention of mechanism design theory and new aspects that it provided for this debate is discussed.

Keywords: *Mechanism design theory, Oskar Lange, Austrian School of Economics*

JEL Code: B13, B24, D79

1. GİRİŞ

1920'lerde L.von Mises'in yayınlamış olduğu çalışmalarda sosyalizmde iktisadi hesaplamanın, yani iktisadi etkinliğin mümkün olmadığını ileri sürmesinin ardından, özellikle 1930'larda yoğun bir biçimde sürececek bir sosyalizmde iktisadi etkinlik tartışması başlamıştır (Eren, 1991a). Tartışmanın bu yıllarda yoğunlaşması, 1929 Buhranının etkisiyle kapitalizmde devlet müdahalesinin gerekli olduğu, sosyalizm ve merkezi planlamanın birlikteliğinin ön plana çıktığı bir dönem olmasından kaynaklanmaktadır. (Eren, 1991b).

Bu tartışmada esas olarak iki taraf vardır. Walrasyan genel denge analizine dayalı olarak piyasa sosyalizmi ile iktisadi etkinliğin sağlanabileceğini savunan tarafta F.Taylor, H.D.Dickinson, A.Lerner, E.F.Durbin ve O.Lange yer alır. Diğer yanda ise sosyalizmde iktisadi etkinliğin mümkün olmadığını söyleyerek piyasa

sosyalizmini eleştiren Avusturya okulu iktisatçıları Mises, Hayek ve Marksist iktisatçı M.Dobb vardır (Eren, 1991b).

Her ne kadar yukarıda ismi geçen iktisatçılar konu hakkında görüş bildirmişse de, tartışmanın ana eksenini O.Lange ve Avusturya Okulu oluşturduğundan, bu çalışmada özellikle bu iki görüş üzerinde durulacaktır.

2.OSKAR LANGE VE PİYASA SOSYALİZMİ

Oskar Lange, piyasa sosyalizminde iktisadi etkinliğin sağlanabileceğini göstermek için, 1930'lardaki piyasa sosyalistlerinin genel olarak kullanmış olduğu Walrasgil genel denge analizine dayalı bir model geliştirmiştir. Lange'nin Walrasgil yaklaşımı kullanmasının nedeni, sosyalist bir ekonomide de değerlerin kapitalist ekonomi ile aynı faktörler tarafından belirlendiğini düşünmesidir. Bu nedenle Marxist emek-değer teorisi yerine, neo-klasik iktisadın analiz araçlarının kullanılması daha uygundur (Eren, 1991a).

Lange'nin modelinde, Walras'daki *mizayede* sürecindeki tellalın yerini, *Merkezi Planlama Kurulu* alır (Eren, 1991b). Yani, iktisadi ajanların sahip olduğu kısmi enformasyonun piyasa tarafından koordinasyonu yerine, bilginin merkezi olarak toplanması ve bir kurul tarafından ekonomideki koordinasyonun sağlanması sözkonusudur (Eren, 1991a, 2012).

Lange'nin önerdiği ekonomi modelinde, tüketim mallarında piyasa, emek dışındaki sermaye mallarında ise muhasebe fiyatları yol göstericidir. Tüketiciler çalışacakları işi seçmek ve gelirlerine bağlı olarak istedikleri malı tüketmek konusunda tam bir özgürlüğe sahiptirler. Tüketim malları ve emek için gerçek anlamda bir piyasa vardır ve fiyatları piyasada belirlenir. Tüketici tercihleri, üretimde ve kaynakların tahsisinde yol gösterici nitelik taşırlar.

Sermaye malları ve emek dışı üretim araçlarında ise piyasa yoktur. Bunların fiyatları merkezi planlama kurulu tarafından deneme yanılma yoluyla belirlenir. Buna göre, üretimde kullanılan kaynakların miktarı hakkında elde bilgi mevcutsa, üretimin teknik koşullarından hareketle, ürünlerin muhasebe fiyatları hesaplanabilir. Bu nedenle, muhasebe fiyatları hesaplanabilen mallar için piyasaya

gerek yoktur. Lange muhasebe fiyatları yoluyla kaynak dağılımı sorununun çözülebileceğini öne sürer.

Üretim tarafında ise kararlar iki tür özerk idareci tarafından verilir. İlk olarak fabrika yöneticisi, günlük, operasyonel işlemlerden sorumludur. Üretim için gerekli girdi ve çıktı miktarlarını serbestçe belirleyebilir. Endüstri yöneticisi ise büyük yatırımlardan sorumludur. Verilen üretim kararlarına göre, her fabrika ve endüstrinin toplam üretim faktörü talebi belirlenir. Üretim faktörleri talebi tüketim malları ve emek için piyasa fiyatının oluşumuna olanak tanırken, diğer mal ve hizmetlerin fiyatları merkezi planlama kurulu tarafından belirlenir. Merkezi planlama kurulunun belirlemiş olduğu fiyatlarda ürünlerin arz ve talebi yeni bir dengeye ulaşır. Talep ve arzın birbirinden farklı düzeylerde olması durumunda merkezi planlama kurulu fiyatları, arz ve talep düzeyini eşitleyecek biçimde ayarlar. Merkezi planlama kurulu Walrasgil tellalın işlevini yerine getirir ve sistem tüketici tercihlerine cevap verecek biçimde dengeye ulaşır. Yani, tam rekabette olduğu gibi, optimum kaynak tahsisi gerçekleşir ve iktisadi etkinlik sağlanır.

Sonuç olarak Lange, özel mülkiyetin olmadığı bir toplumda da tam rekabet piyasa dengesinin mükemmel bir biçimde gerçekleşerek; iktisadi etkinlik ve adil gelir bölüşümünün sağlanabileceğini öne sürer. (Eren, 1991a).

Kapitalizm ve sosyalizmde amaç tam rekabet piyasa dengesine ulaşmak ise, neden kapitalizm yerine sosyalizmin tercih edilmesi gerektiği sorusuna Lange, sosyalizmin şu üstünlüklerini öne sürerek yanıt verir:

- Sosyalizmde merkezi planlama kurulu doğru denge fiyatlarını piyasaya göre daha kısa zamanda bulur. Çünkü merkezi planlama kurulu, daha geniş ve daha fazla bilgiye sahiptir.
- Kapitalizmde firmalar ortalama maliyetin fiyata eşit olacağı noktada üretimde bulunurlar. Dışsallıklar göz önüne alınmaz. Sosyalizmde ise, endüstri yöneticileri sahip oldukları geniş bilgi sayesinde endüstri çapındaki dışsallıkları da hesaba katarak, firma düzeyinde değil, endüstri düzeyinde marjinal maliyetin fiyata eşit olduğu noktada üretimin gerçekleşmesini sağlarlar (Eren, 1991a).

3. AVUSTURYA OKULU'NUN YAKLAŞIMI

Avusturya Okulu, iktisadi etkinliğin ancak piyasa süreci aracılığı ile sağlanabileceğini savunur ve genel olarak piyasa sosyalizminin iktisadi etkinliği sağlayabileceği düşüncesine karşı çıkar. Lange'nin modeline Avusturya Okuluna mensup iktisatçılar tarafından yöneltilen eleştiriler temel olarak piyasanın koordinasyonunu sağladığı kısmi bilginin merkezi olarak toplanmasının olanaksızlığı ve statik denge modelinin dinamik koşulları modellemekteki yetersizliği üzerine kuruludur.

Avusturya Okulu'nun Lange'nin önerdiği piyasa sosyalizmi modeline getirmiş olduğu eleştirinin temelini piyasa ve bilgi ilişkisi oluşturur. Buna göre, piyasa sürekli olarak değişim içinde olan bir süreçtir. Ve bu süreç, planlanmayan, beklenmeyen değişimleri de içerir. Merkezi otoritenin milyonlarca kişinin sahip olduğu zevk, teknoloji, kapasite gibi bilgileri elde etmesi olanaklı olmadığından, bu bilgiler tek elde toplanamaz ve iktisadi hesaplalarda kullanılamaz. Piyasa süreci ise, bireylerin diğer bireylerin faaliyetlerine bakarak kendi faaliyetlerini ayarlamalarını sağlar ve böylece kısmi bilgiler arasındaki koordinasyonu gerçekleştirir (Eren, 1991a;2012)

Bireylerin tepkileri, piyasa sürecinden elde edilen enformasyon ve öngörü üzerine kurulur. Piyasa ve dolayısıyla rekabet bilgi kalıbındaki sürekli değişimleri yansıtır. Bu ise beklenti ve beklentilerin sürekli değişmesi anlamına gelmektedir. Yer ve zaman konusundaki bilgi ve bilgideki değişimlere hızlı uyum, Lange'nin modelindeki merkezi planlama kurulu tarafından sağlanamaz. Merkezi otorite bütün bilgileri toplar ve sonra çözüme gider. Sorunun çözümü için daha çok bilgi ister. Halbuki piyasa sisteminde böyle bütün bir bilgiye gerek yoktur. Dolayısıyla merkezi bilgi yerine, kısmi bilgi çok daha önemlidir. Ademi-merkeziyetçi haber alma etkinliğin ve dinamizmin temelidir. Enformasyon ve iletişim araçlarındaki teknik gelişmeler de piyasanın sağladığı bilgideki etkinliği sağlayamazlar (Eren, 1991a; 2012).

Neo-klasik iktisat ve neo-klasik piyasa sosyalizminin bilgi ile ilgili varsayımları, onların dengeye ulaşmalarına olanak tanımış, hatta bunu garanti etmiştir. Avusturya okulunda varılan sonuç ise, dengesizlik, daha doğrusu koordinasyon sorunu olmuştur (Eren, 1991c).

Mises ve Hayek'e göre beklentilerin oluşumu ve iktisadi sonuçları incelenmeden iktisadi sistemin analizi yapılamaz. Beklentilerin oluşumuna verilen değer nedeniyle, özellikle Mises'te girişimcilere çok büyük önem verilir. Girişimci faaliyet, dengesizliği içeren piyasa mekanizmasının koordinasyonu altında istikrarı garanti eder (Eren, 1991c) Halbuki piyasa sosyalizmde girişimcinin işlevini gerçekten yerine getirebilecek bir karşılık yoktur. Girişimcilerin sosyalizmdeki işlevsel karşılığı olan endüstri yöneticileri arasında rekabet olmadığından, bilgi etkin bir biçimde kullanılamaz. Kapitalizmde iktisadi ajanlar, mülkiyet haklarının doğası gereği gerekli biçimde motive olurlar ve servetleri riske karşı duyarlıdır. Piyasa sosyalizmde ise yöneticileri ödüllendirecek bir mekanizma, belirsizlik analizi yoktur. Herşeyden önce başarıyı ödüllendiren, başarısızlığı cezalandıran selektif süreç yeralmaz. Dolayısıyla sistem değişime duyarlı değildir. Rekabetin yokluğu, tüketici tercihlerinin yansımaya engel olur (Eren, 1991a).

Piyasa sosyalizmde etkinliğin sağlanamamasının bir diğer nedeni, sermaye piyasasının yapısı ile ilgilidir. Sosyalizmde devlet, en yüksek getirinin olduğu yere sermayeyi yönlendirse de, etkinlik gerçekleşemez. Çünkü en yüksek getiri ileriye görmektir ve riskle iç içedir. Sermaye piyasasının yokluğunda bütün fiyatlar geleceği idraktan çok, bugünkü koşulları yansıtır. sermaye piyasası olsa da, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti nedeniyle, bireylerin ticaretini yaptıkları kendi mülkleri olmayacağından, pratikte belirsizliğe doğru biçime adapte olamayacak, enformasyona gerekli önemi vermeyecektir. Bir diğer deyişle, sermaye piyasası sistemin geri kalanı için yanlış veri sunacaktır (Eren, 1991a)

Kısacası Avusturya Okulu'na göre gerçek iktisadi etkinlik yalnız üretim araçlarının özel mülkiyetinde gerçekleşebilir. (Eren, 1991a)

Avusturya Okulu'nun ikinci ana eleştiri noktası, Lange'nin modelinin statik denge analizine dayanmasıdır. Buna göre Lange'nin çözümünün dayandığı neo-klasik denge analizi, statiktir ve dinamik koşullarda denge sağlamaz. Statik denge analizinde sorun çözülemez; denge analizinde somut dünyadaki belirsizlik, risk, değişim gibi olgular yeralmaz. Bugünkü koşullar üzerine inşa edilen fiyatlar ile elde edilen iktisadi hesaplama, gerçek iktisadi hesaplama değildir. Önemli olan değişime tepki yeteneğidir ve gerçek iktisadi etkinlik budur. Asıl olan dinamizm

içinde, “dengeye ulaşmadan” iktisadi etkinliğin sağlanmasıdır. Avusturya Okulu’na göre neo-klasik denge analizi ancak bir başlangıç olabilir. (Eren,2012)

4. MEKANİZMA TASARIMI

Oskar Lange’nin asistanı olan Leo Hurwicz, piyasa sosyalistleri ve Avusturya Okulu arasında süren bu tartışmayı izlerken, tartışmada kritik rol oynayan ademi-merkeziyetçilik,vb. terimlerin bilimsel bir kesinlikle tanımlanmadığını ve tarafların ileri sürdükleri argümanların eksik olduğunu farketmiştir. Bu bir ölçüde, oyun teorisi ve matematiksel programlama gibi teknik araçlar mevcut olmadığı için tarafların ikna edici sonuçlara ulaşamıyor olmalarından kaynaklanmıştır. Bunun üzerine Hurwicz, temel kavramları kesin ve net bir biçimde tanımlayabilmek için getirmek üzere yola çıktı ve 1960 ve 1972 yıllarında yayınlamış olduğu çalışmalarla birlikte *Mekanizma Tasarımı Teorisi* ortaya çıkmış oldu (Maskin, 2008).

Mekanizma tasarımı teorisi piyasalar veya firmalar gibi ekonomik kaynakları tahsis eden çok çeşitli kurumları analiz etmek için bütünleşik bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bir *mekanizma*, ekonomideki bireylerin sahip oldukları bilginin bir fonksiyonu olarak ekonomik kararların nasıl belirlendiğinin spesifikasyonudur. Mekanizma tasarımı teorisinin temel bakış açısı, iktisadi problemlerin formülasyonunda çıkar kısıtlarının da, kaynak kısıtları kadar önemli olduğudur. İktisadi ajanlar özel bilgiye sahip oldukları ve denetlenmesi zor eylemler gerçekleştirdikleri durumlarda, bilgiyi paylaşmaya ve gerekli çabayı sarfetmek için uygun çıkarlara sahip olmalıdırlar. Mekanizma tasarımı teorisi, bu çıkarların oluşturulma gereksiniminin ekonomik sistem üzerinde, geleneksel kıtlık kısıtlarından daha önemsiz olmayan kısıtlar getirebileceğini söyler. Bir mekanizmanın, her katılımcı için özel bilgisini sunmanın dominant mekanizma olması durumunda *çıkara-uyumlu (incentive-compatible)* olduğu söylenir. Ayrıca her ajan mekanizmaya katılmaya istekli olmalıdır.

Mekanizma tasarımı teorisi genel olarak, kurumları işbirlikçi olmayan oyunlar olarak tanımlar ve farklı kurumları bu oyunların denge çıktıları temelinde kıyaslar.

Mekanizma tasarımı teorisinin genel uygulanabilirliği, 1973 yılında ilk kez Gibbard tarafından *İfşa Etme İlkesi’nin (Revelation Principle)* formüle edilmesi

ile olmuştur. Bu ilke, iktisadi ajanlar için rasyonel iletişim stratejilerinin bir dengesi olan herhangi bir koordinasyon mekanizmasının, çıkar-uyumlu bir *Doğrudan İfşa Mekanizması (Direct Revelation Mechanism)* ile simüle edilebileceğini söylemektedir. Bir doğrudan ifşa mekanizmasında tüm iktisadi ajanlar stratejilerini Walrasyan tellala benzer merkezi bir koordinatöre iletirler, tüm ajanların stratejilerini toplayan bu merkezi koordinatör ise, iktisadi ajanlara ne yapmaları gerektiğini söyler. Böylece piyasa sürecinde gerçekleşecek olan koordinasyon, merkezi bir otorite vasıtası ile gerçekleştirilmiş olur. Bir doğrudan ifşa mekanizması lineer bir denklemler sistemi ile temsil edilebildiğinden, böylece başlangıçtaki koordinasyon mekanizmasıyla ilgili problem bir lineer denklem sisteminin çözümüne indirgenmiş olmaktadır. 1970'lerin sonlarında birkaç araştırmacı bu prensibi yeniden yorumlamış ve problemin çözümü Bayesyen oyunlar çerçevesinde, Bayesyen Nash dengesi temelinde gerçekleştirilerek, MTT'nin tüm temel sonuçları elde edilmiştir. Bundan sonra da mekanizma tasarımı problemleri Bayesyen biçimde formüle edilmiştir (Giocoli 2009).

Her ne kadar mekanizma tasarımı teorisindeki ifşa etme ilkesi, O.Lange'nin merkezi planlama kurulunun en azından teorik bağlamda uygulanabilir olduğu anlamına geliyor gibi görünse de, bu ilkenin iletişimin maliyetli olması gibi durumlarda geçerli olmaması, Lange'nin merkezi planlama kurulunun gerçekçiliğini ortadan kaldırmaktadır (Mookherjee ve Tsumagariz, 2007). Maskin de 2007'deki Nobel konuşmasında, Hurwicz ve daha birçok iktisatçının yapmış olduğu yayınlarda aslında Hayek ve von Mises'in haklı olduğu, piyasada alıcı ve satıcıların piyasa gücünün bulunmaması ve üretim ve tüketimde önemli dışsallıkların bulunmaması durumunda piyasanın en iyi mekanizma olduğu konusunda bir uzlaşımın var olduğunu ileri sürmektedir.

5. SONUÇ

Özellikle 1930'lu yıllarda yoğun olarak sürdürülen sosyalist hesaplama tartışmasında, sosyalizmde de piyasa ekonomisinin sağlamış olduğu iktisadi etkinliğin gerçekleşip gerçekleşemeyeceği üzerinde durulmuştur. Bu tartışmanın iki tarafını, sosyalizmde iktisadi etkinliğin kapitalizmde olduğu gibi sağlanabileceğini savunan piyasa sosyalistleri, özellikle de Oskar Lange ve buna şiddetle karşı çıkan Avusturya Okulu oluşturmuştur.

Walrasyan genel denge analizine dayalı Oskar Lange'nin modelinde, Walrasyan tellalin yerini merkezi planlama kurulu almaktadır. Tüketim ve emek kararları piyasa aracılığı ile koordine edilirken, üretim kararları ise merkezi planlama kurulu tarafından tam rekabet piyasası kurallarına göre verilir. Böylece, piyasaya gerek duyulmaksızın tam piyasanın etkinliği sağlanmış, ayrıca piyasanın çözemediği negatif dışsallık gibi problemler de çözülmüş olur.

Avusturya Okulu ise, O.Lange'nin modeline öncelikle statik olduğu için karşı çıkar. Onlara göre piyasa süreci sürekli bir değişimi içermektedir ve statik denge modelleri bu süreci yeterince yansıtamaz. Ayrıca insanların zihinlerindeki bilgilerin tek bir merkezi otorite tarafından toplanması olanaksız olduğu ve böyle bir otoritenin beklenti, belirsizlik gibi faktörler nedeniyle bu kısmi bilgilerde ortaya çıkan değişimi takip etmesinin olanaksız olması nedeniyle, O.Lange'nin merkezi planlama kurulunun piyasanın yerine geçemeyeceğini savunur.

O.Lange'nin asistanı olan Hurwicz, piyasa sosyalistleri ve Avusturya Okulu arasındaki bu tartışmada temel kavramların kesin ve net bir biçimde tanımlanmamış olduğunu görmüş ve bunun üzerine, temel kavramların tanımlarını netleştirmek ve tarafların argümanlarını daha ikna edici bir biçimde sunmasını sağlayacak matematiksel araçlar geliştirmek üzere çalışmaya başlamıştır. Bunun üzerine mekanizma tasarımı teorisi olarak adlandırılan alan ortaya çıkmıştır.

Buna göre mekanizma tasarımı teorisi, çok uzun bir geçmişe sahip olan bu sonu gelmez tartışmada kavramların daha kesin bir biçimde tanımlanmasını sağlayarak, daha ikna edici argümanlar ileri sürme olanağı sunan analitik araçlar sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

Eren.E., "*İktisadi Etkinlik Sorunu: O.Lange ve Avusturya Okulu*", Piyasa, Özgürlük ve Eşitlik: Piyasa Sosyalizmi içinde. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1991a, ss.22-54.

Eren.E., "*Sosyalizm, Piyasa ve İktisadi Etkinlik Sorunu*", Piyasa, Özgürlük ve Eşitlik: Piyasa Sosyalizmi" içinde. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1991b, ss.85-100.

Eren, E., “*Piyasa, Özgürlük ve Eşitlik: Piyasa Sosyalizmi*”, Piyasa, Özgürlük ve Eşitlik: Piyasa Sosyalizmi İçinde. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1991c, ss.101-125.

Eren, E., “*Post-Keynesci İktisat ve Avusturya Okulu Yerleşik İktisat mı Oluyor? Algoritma Devrinin Düşündürdükleri*”, Mimeo, 2012.

Giocoli,N. “*Three Alternative (?) Stories on the Late 20th-Century Rise of Game Theory*”, Studi e note di Economia, XIV:2, 2009, 187-210.

Maskin, E.S., “*Mechanism Design: How to Implement Social Goals*”, Nobel Memorial Prize Lecture, 8 Aralık 2007, Stockholm.

Mookherjee, D. ve Tsumagariz,M., “*Mechanism Design with Costly Communication: Implication for Decentralization*”,2007. <http://adres.ens.fr/IMG/pdf/12032007.pdf> [İndirilme Tarihi: 12.04.2012]